

CARACTERISTICI ALE ȘOMAJULUI ÎN ROMÂNIA

Dr. Florin-Marius PAVELESCU

1. Fenomen deosebit de complex, prin natura cauzelor și consecințele economico-sociale, șomajul este un însoțitor cvasi-permanent al funcționării unei economii concurențiale. Se reflectă, astfel, faptul că punerea în prim-planul activității economice a maximizării ratei profitului obligă antreprenorii la diminuarea consumului de factori de producție. Iar, cel mai adesea, primul factor economisit în cadrul proceselor de raționalizare și înnoire tehnologică a aparatului productiv îl constituie forța de muncă. Din acest motiv se poate afirma că șomajul este un produs al evoluțiilor divergente determinate de factorii demografici și instituționali, pe de o parte, și de factorii tehnologici și structurali-economici, pe de altă parte.

Având în vedere multitudinea de factori determinanți, trăsăturile caracteristice ale șomajului se modifică în timp și spațiu. Cu alte cuvinte, fiecare perioadă de timp și fiecare țară își are propriul său șomaj.

2. În România, declanșarea procesului de tranziție la economia de piață a generat un excedent de ofertă pe piața forței de muncă, în principal datorită dramaticei scăderi a cererii de bunuri și servicii, survenită pe fondul renunțării la metodele și practicile economice de comandă, dar și a creșterii presiunilor pentru reducerea într-o proporție sensibilă a supraocupării, cantonată mai cu seamă în industrie.

În funcție de variațiile pulsului conjuncturii, dar și a politicii economice promovate, rata șomajului a avut o evoluție

sinuoasă fiind de 3% în decembrie 1991, de 8,4% în decembrie 1992, de 10,4% în decembrie 1993, de 8,7% în decembrie 1995 și de 6,1% în decembrie 1996. Privite în comparație cu situația actuală a pieței forței de muncă din țările vest-europene, respectivele rate sunt relativ scăzute, dar ele exprimă o realitate diferită în multe privințe față de cea existentă în statele cu economie de piață consolidată.

3. O privire retrospectivă a ultimilor șase ani arată că nu se poate stabili o legătură între evoluția ratei șomajului și cea a productivității sociale a muncii. Între 1991 și 1992 rata șomajului a crescut concomitent cu descreșterea productivității muncii, accentuându-se starea de supraocupare a forței de muncă la nivel macroeconomic. În cursul anilor 1993 și 1994 creșterea ratei șomajului a avut loc concomitent cu creșterea productivității muncii, în timp ce în 1995 și 1996 s-a înregistrat o reducere a ratei șomajului pe fondul unei creșteri viguroase a productivității muncii, obținută însă cu prețul cronicizării dezechilibrului balanței de plăți.

4. Aparentul paradox al evoluției ratei șomajului nu poate fi explicat doar prin intensitatea diferitelor faze ale procesului de restructurare a aparatului productiv sau a privatizării. În condițiile unei continue descreșteri a populației ocupate, reducerea ratei șomajului nu reprezintă în mod automat o diminuare a tensiunilor de pe piața forței de muncă, ci mai ales o micșorare a ofertei cantitative de forță de muncă¹ într-o pro-

¹ Numărul persoanelor active la sfârșitul anului a fost de: 11,12 milioane în 1991; 11,14 milioane în 1992; 11,23 milioane în 1993; 11,20 milioane în 1994; 10,49 milioane în 1995. Pentru 1998 se estimează o reducere a populației active, avându-se în vedere scăderea concomitentă a numărului de salariați și a ratei șomajului.

porție mai mare decât pierderea de locuri de muncă.

Diminuarea populației active, specifică nu numai României ci și altor țări în tranziție la economia de piață, a fost determinată în principal de:

- a) posibilitatea pensionării anticipate a șomerilor vârstnici de lungă durată;
- b) apariția persoanelor descurajate din rândul șomerilor de lungă durată, care, anticipând negăsirea unui loc de muncă, se retrag de pe piața forței de muncă;
- c) dezvoltarea economiei informale, care atrage o parte a populației active, fără ca acest lucru să fie consemnat în statistici;
- d) conturarea unor fluxuri migratorii externe, în căutarea unor oportunități de obținere a unor venituri semnificativ mai mari decât cele realizate în țară.

În cursul anului se constată, potrivit unor sondaje statistice, o sezonabilitate accentuată a ratei șomajului și a ratelor de activitate, ceea ce semnalizează o slabă diversificare a structurii economice, capabilă să susțină pe tot parcursul anului stabilitatea cererii de forță de muncă. Totodată, se observă o elasticitate notabilă a ofertei cantitative în raport cu cererea de forță de muncă.

5. Variația ratei șomajului în cursul anului este resimțită în mod diferit de segmentele componente ale ofertei de forță de muncă. De regulă, femeile suportă mai greu povara șomajului decât bărbații. În mod constant femeile reprezintă peste 50% din totalul șomerilor, ele dețin, comparativ cu bărbații, o pondere mai redusă în totalul șomerilor indemnizați, iar durata șo-

majului în cadrul șomerilor indemnizați este mai mare. Totodată, femeile sunt mai puternic reprezentate în componenta structurală și mai slab în componenta conjuncturală a șomajului.²

Tendențele relevate anterior reflectă existența anumitor discriminări la angajarea de către patroni a forței de muncă feminine, dar și gradul încă scăzut de dezvoltare a capacității de ocupare a sectorului terțiar. Diferențierea pe sexe a ratei șomajului este strâns legată de ratele de activitate și structura economiei. Astfel, în Uniunea Europeană, se conturează diferențieri sensibile ale raportului dintre ratele de șomaj. În țările din sud ratele de șomaj ale femeilor sunt considerabil mai ridicate decât cele ale bărbaților, în condițiile unor rate de activitate relativ reduse ale femeilor.

În țările din nord ratele de șomaj și respectiv de activitate pe sexe sunt mai puțin diferențiate, pe fondul unei ample expansiuni a activităților sectorului terțiar.

6. Structura pe sexe a șomerilor prezintă în România importante diferențieri legate de grupa de vârstă. Există o asimetrie a distribuției pe grupe de vârstă a șomerilor atât pe total cât și pe sexe. În mod constant, mai mult de jumătate din numărul șomerilor au mai puțin de 30 de ani, contribuția majoră revenind grupei de 18-25 ani.

În totalul șomerilor, femeile sunt majoritare până la vârsta de 40 de ani, pentru ca apoi să își reducă într-o măsură considerabilă ponderea. Se reflectă astfel faptul că, în lipsa unor oportunități de ocupare, rata de activitate a populației feminine de peste 40 de ani se reduce sensibil.

² Calculul corelației dintre mărimea ratei și diferențierea duratei șomajului pe sexe arată că în cadrul șomerilor se poate detecta existența a cel puțin două grupuri. Un prim grup, în care majoritari sunt bărbații, intră în șomaj atunci când se reduce cererea de forță de muncă, dar se găsește relativ ușor plasament pe piața forței de muncă atunci când pulsul conjuncturii se înviorază. Un al doilea grup, în care predomină femeile, este constituit de șomerii de lungă durată, care profită prea puțin de impulsivitatea sezonieră a cererii de forță de muncă. În timp ce poate consemna o creștere a duratei șomajului dincolo de variațiile sezoniere, ceea ce se constituie ca una dintre restricțiile majore în calea unei rapide restructurări a întreprinderilor.

Structura pe sexe și grupe de vârstă a șomerilor reflectă o serie de caracteristici demografice și comportamentele ale ofertei de forță de muncă,³ dar și stadiul în care se află procesul de restructurare a economiei. Astfel, ponderea mare a tinerilor este o consecință a unor carențe ale modelului de inserție pe piața forței de muncă a noilor ofertanți, dar și o expresie a încetinelii cu care s-a desfășurat, cel puțin până în 1995-1996, restructurarea marilor firme. Aceasta a determinat menținerea în activitate a personalului existent și implicit mai vârstnic și a blocat angajarea tinerilor în noi activități.

7. Rata șomajului prezintă diferențieri însemnate în profil terțial. De regulă, rata șomajului tinde să fie mai mică în unitățile administrativ-teritoriale în care structura economică este mai diversificată sau în care oferta de forță de muncă a înregistrat în ultimii ani o creștere ne semnificativă ori s-a diminuat, datorită îmbătrânirii demografice sau emigrării temporare pentru prestarea de munci mai bine remunerate decât în localitatea de reședință.

Conform datelor statistice, în luna noiembrie 1996, cele mai mici rate ale șomajului, privite în context regional, se înregistrau în Muntenia de sud și Dobrogea (Municipiul București și județele Telcorman, Giurgiu, Ialomița, Călărași,

Constanța, Tulcea). Explicația ratelor mici ale șomajului (sub media națională în fiecare unitate administrativ-teritorială) trebuie căutată în structura economică a zonei. Aici se află două mari concentrări urbane (București și Constanța) care posedă o economie diversificată, ceea ce generează un grad mai mare de stabilitate a cererii de forță de muncă. Celelalte județe au o structură predominant agrară și gravitează în jurul celor doi poli de atracție, amintiți anterior, ceea ce are printre consecințe o anumită atenuare a tensiunilor manifeste de pe piața forței de muncă.

Zonele unde se înregistrează rate ale șomajului peste media națională sunt Oltenia și Moldova. În aceste regiuni textura industrială este relativ recent constituită, ceea ce, în noile condiții ale tranziției la economia de piață, le conferă o și mai mare fragilitate. Tendința ca regiunile cu o structură industrială constituită relativ recent să aibă mai multe dificultăți cu utilizarea forței de muncă decât cele cu tradiție industrială nu este valabilă numai pentru România, ci și pentru alte țări central - europene (Ungaria, Polonia, Slovacia).

În interiorul regiunilor⁴ variația ratelor județene ale șomajului este însemnată (coeficienții de variație luând valori între

³ Această afirmație este susținută nu numai de experiența României, ci și de cea a țărilor Uniunii Europene. Astfel, șomajul tinerilor este, în principal o problemă a statelor din sud și a Irlandei, în timp ce șomajul în rândul persoanelor vârstnice este un subiect de preocupare pentru statele din nord. Diferențele care apar în distribuția pe vârste a șomerilor reflectă atât structura demografică a populației active cât și diferențele din ratele de activitate și grupe pe vârstă. În fapt, ratele ridicate ale șomajului la persoanele sub 25 ani, pot să reflecte atât o pondere însemnată a acestei grupe de vârstă în totalul populației, cât și de activitate relativ scăzute.

⁴ În analiză s-au utilizat următoarele grupări județene:

a) Muntenia de sud și Dobrogea (M. București, Telcorman, Giurgiu, Ialomița, Călărași, Constanța, Tulcea);

b) Muntenia de nord (Argeș, Dâmbovița, Prahova, Buzău, Brăila);

c) Oltenia (Vâlcea, Olt, Gorj, Mehedinți);

d) Banat (Arad, Timiș, Caraș-Severin, Hunedoara);

e) central (Alba, Brașov, Covasna, Harghita);

f) Cluj (Bihor, Satu-Marc, Maramureș, Sălaj, Cluj, Bistrița-Năsăud);

g) Moldova de nord (Suceava, Botoșani, Iași, Neamț);

h) Moldova de sud (Vaslui, Bacău, Vrancea, Galați).

16,9% și 66,3), iar valoarea calculată a testului Fisher sugerează o anumită influență a factorului teritorial de grupare în explicarea variabilității ratei șomajului.

8. În contextul accelerării reformei, a privatizării și restructurării industriale, concomitent cu întreprinderea unor pași decisivi pentru aderarea la Uniunea Europeană, se poate anticipa o serie de modificări ale configurației șomajului în România.

Este de așteptat o creștere a ponderii grupelor vârstnice în totalul șomerilor, ca urmare a reajustărilor structurale. Pe de o parte, reducerile de personal vor afecta cu deosebire ramuri tradiționale, unde media de vârstă este mai ridicată. Pe de altă parte, apariția și dezvoltarea unor noi domenii de utilizare a forței de muncă, mai ales în sectorul de servicii, vor favoriza generațiile mai tinere, mai ușor adaptabile unor cerințe schimbate de calificare și organizare a muncii.

De asemenea, ca urmare a schimbărilor din structura cererii de forță de muncă, se vor produce modificări ale distribuției pe sexe a șomerilor, în sensul unei diminuări a ponderii femeilor. Între factorii determinanți ai unei asemenea evoluții menționăm:

- a) reducerile de personal, ce vor rezulta în urma restructurării, vor afecta în special industria grea, unde forța de muncă masculină este predominantă;
- b) cele mai atractive ramuri pentru investitorii străini sunt, într-o primă etapă, cele producătoare de bunuri de consum, unde în mod tradițional forța de muncă feminină deține ponderi deosebit de ridicate;
- c) se va asista la creșterea oportunităților de ocupare în sectorul terțiar, domeniu în care femeile sunt mai bine reprezentate.

În contextul accelerării transformărilor structurale și al întreprinderii de pași hotărâtori în direcția integrării europene, se va modifica și repartitia teritorială a șomajului. Vor fi avantajate din punct de vedere al utilizării forței de muncă zonele

cu un nivel ridicat de dezvoltare și cu o infrastructură de calitate sau în care forța de muncă este mai mobilă atât profesional cât și geografic. În consecință, se vor genera premisele măririi decalajelor între diferitele regiuni ale țării.

9. Analiza referitoare la caracteristicile șomajului în cursul tranziției la economia de piață, precum și a modificărilor ce pot apărea în contextul restructurării și al aderării la Uniunea Europeană arată că, pentru combaterea acestei forme de risipă de capital uman, este nevoie de o strategie cu caracter complex, evitându-se abordările simplificatoare.

Inspirându-se din experiența țărilor Uniunii Europene, pentru asigurarea unei mai bune corelări între cererea și oferta de forță de muncă, apare necesară acțiunea pe cel puțin două canale, respectiv:

A. combinarea politicilor macroeconomice cu politicile structurale;

B. elaborarea unor politici specifice pieței forței de muncă al căror obiectiv este creșterea adaptabilității ofertei de forță de muncă la cerințele unui mediu tot mai deschis competiției.

A. Combinarea politicilor macroeconomice cu cele structurale are drept obiectiv susținerea creșterii economice și a muncii-intensității acesteia. Politicile macroeconomice sporesc eficiența politicilor structurale, prin înlăturarea restricțiilor care limitează utilizarea acestora în timp. Totodată, politicile structurale sunt mai ușor de aplicat în contextul unei bune conjuncturi determinate de politicile macroeconomice.

Între obiectivele politicilor macroeconomice, ce pot contribui la diminuarea ratei șomajului, cele mai importante sunt:

- a) stabilitatea politicii monetare pentru a se reduce pe cât posibil rata inflației;
- b) menținerea sub control a deficitului bugetar pentru asigurarea unor baze viabile ocupării forței de muncă;
- c) stimularea procesului de economisire, ca premisă a stabilității procesului investițional;

d) moderarea costurilor salariale pentru a menține pulsul cererii de forță de muncă.

Politicile structurale pot determina o serie de efecte pozitive cum ar fi:

- a) funcționarea eficientă a pieței forței de muncă;
- b) dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii, care dețin un potențial considerabil pentru ocuparea forței de muncă;
- c) posibilitatea apariției unor noi domenii de activitate, reprezentând în fapt noi debușee pentru cererea de forță de muncă.

B. Politicile specifice pieței forței de muncă includ:

a) creșterea investiției în formarea profesională a tinerilor și adulților;

b) programe speciale consacrate unor grupuri de șomeri mai greu reintegrabile în activități sociale utile (tineri, femei, lucrători în vârstă, șomeri de lungă durată);

c) mai buna dimensionare a ajutorului de șomaj;

d) îmbunătățirea sistemului ritmului informațional-statistic referitor la evoluția caracteristicilor șomajului;

e) dezvoltarea spiritului antreprenorial și a inițiativei locale;

f) crearea unui cadru instituțional adecvat noilor realități, precum și a transformărilor previzibile, induse de progresul tehnologic.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. E. Malinvaud - *Théorie Macroéconomique*, Dunod, Paris 1989.

2. F.M. Pavelescu - *Șomajul, factor de flexibilizare sau de destabilizare a pieței forței de muncă*, în: *Tribuna Economică*, nr. 43/1995.

3. xxx - *Growth Competitiveness Employment. The Challenges and Ways forward into 21-st Century White Paper 1994*, Brussels.

4. xxx - *Employment Observer 1995 - Tableau de bord. Follow-up to the Conclusion of Essen European Council in Employment Policies*, Brussels, Luxemburg, 1996.